

„MES ESAME ŽMONĖS – NE PROPAGANDA“: LGBT* ASMENŲ PADĖTIS LIETUVOJE

Pirmosios Visuotinės periodinės peržiūros rekomendacijų įgyvendinimas Lietuvoje

2011 metais, pirmosios Visuotinės periodinės peržiūros metu, Lietuvai buvo pateikta 15 su LGBT* asmenų teisėmis susijusių rekomendacijų. Lietuva su 10 iš šių rekomendacijų sutiko (pavyzdžiui, kovoti su neapykantos nusikaltimais, užtikrinti teisę į saviraiškos laisvę bei laisvę į taikius susirinkimus ir kt.). Likusioms 5 rekomendacijoms buvo reikalingas papildomas vertinimas (pavyzdžiui, neriboti LGBT* asmenų teisės į saviraiškos laisvę prisidengiant „homoseksualumo propagandą“ draudžiančiais įstatymais, pripažinti teisinę įvairių šeimos formų įvairovę bei panaikinti diskriminaciją lytinės tapatybės pagrindu). 2012 metais Teisingumo ministerija oficialiai paskelbė, kad visos su LGBT* asmenų teisėmis susijusios rekomendacijos jau yra įgyvendintos. Kita vertus, nebuvo imtasi jokių konkrečių teisėkūros ir viešosios politikos priemonių, siekiant įgyvendinti šias rekomendacijas.

Visuotinės periodinės peržiūros rekomendacijų įgyvendinimo procesas Lietuvoje buvo įgyvendintas rengiant koordinacinio pobūdžio susitikimus Teisingumo ministerijoje. 2012-2016 metais įvyko 4 tokie susitikimai. Šie susirinkimai trukdavo po dvi valandas, o į juos buvo pakviesta apie 17 suinteresuotų šalių (įskaitant įvairių valdžios institucijų ir nevyriausybinių organizacijų atstovus), tokiu būdu apsunkinant išsamią diskusiją esminiais klausimais. Dėl šios priežasties, Visuotinės periodinės peržiūros rekomendacijų įgyvendinimo procesas gali būti apibūdinamas kaip formalus, t. y. siekta parodyti, kad vyksta procesas, bet nepateikta jokių konkrečių priemonių, strategijų ar sprendimų.

DAŽNAI PAŽEIDŽIAMOS LGBT* ASMENŲ TEISĖS:

Teisė į saviraiškos laisvę
Teisė į lygybę ir nediskriminavimą
Teisė į taikius susirinkimus
Teisė į gyvybę, laisvę ir saugumą

Teisė į privataus gyvenimo gerbimą
Teisė į mokslą
Teisė į sveikatos apsaugą

Iššūkiai ir problemos

1. „Homoseksualumo propagandą“ draudžiantis įstatymas

Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas numato, jog informacija „kuria niekinamos šeimos vertybės, skatinama kitokia, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata“ daro neigiamą poveikį nepilnamečiams. Remiantis šiuo įstatymu, 2013-2014 metais LGBT* asmenų teisė į saviraiškos laisvę buvo neproporcingai apribota tris kartus.

Papildomi komentarai

Pirmasis atvejis. Baltic Pride 2013 reklaminiai vaizdo klipai

2013 metais asociacija LGL kreipėsi į nacionalinę televiziją su prašymu transliuoti *Baltic Pride* festivalio reklaminius vaizdo klipus. Transliuotojas pranešė, kad šie vaizdo klipai gali būti transliuojami tik po 23 val. valandos ir pažymėti „S“ ženklu. Transliuotojas teigė, jog „[k]lipais galimai skatinama kitokia nei Konstitucijoje ir Civiliniame kodekse įtvirtinta santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata.“ Šis sprendimas buvo apskūstas. Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba priėmė teisiškai įpareigojantį sprendimą, nurodantį, jog nacionalinis transliuotojas priėmė pagrįstą sprendimą, atsisakydamas transliuoti šiuos vaizdo klipus.

Antrasis atvejis. Pasakų knyga „Gintarinė širdis“

2014 metais Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba pateikė rekomendaciją, nurodančią, kad dvi pasakų knygoje „Gintarinė širdis“ „vaizduoja tos pačios lyties santykius kaip normalius bei savaime suprantamus ir todėl yra žalingos trapiam vaikui pasaulėžiūrai“. Remiantis šia rekomendacija, knygos platinimas buvo sustabdytas. Knygos autorė kreipėsi į nacionalinius teismus, tačiau pastarieji nusprendė, kad skundas yra nepagrįstas.

Trečiasis atvejis. Reklaminis vaizdo klipas „KEISK!“

2014 metais Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos ekspertų grupė pateikė išvadą, kad socialiniu vaizdo klipu „KEISK!“ „nuolat rodant tos pačios lyties poras kažką veikiančias kartu, [...] diegiama idėja, kad šeimą gali (su)kurti ir tos pačios lyties asmenys. [...] Todėl vaizdo klipe esanti informacija turi neigiamą poveikį nepilnamečių emocinei, dvasinei ir psichologinei raidai bei sveikatai.“ Dauguma komercinių televizijos kanalų nesutiko transliuoti vaizdo klipų. Šis sprendimas buvo apskūstas nacionaliniams teismams. Teismai skundą nagrinėti atsisakė, nes esą rekomendacija yra teisiškai neįpareigojantis dokumentas.

2. Homofobinės teisėkūros iniciatyvos

2012-2016 metais Seimas svarstė septynias homofobines ir transfobines įstatymų iniciatyvas, kuriomis siekiama riboti LGBT* asmenų teises ir laisves. Tokia situacija kelia grėsmę LGBT* asmenims, nes tokių įstatymų iniciatyvų svarstymas aukščiausiame politiniame lygmenyje siunčia žinutę, jog LGBT* asmenų teisės gali būti efektyviai apribojamos.

(a) **Civilinio kodekso 2.27 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-17**, kuriuo siekiama uždrausti lyties keitimo operacijas Lietuvoje.

(b) **Baudžiamojo kodekso 170 straipsnio papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-687**, kuriuo siekiama įtvirtinti, kad homoseksualumo kritika ir bandymai pakeisti kito asmens seksualinę orientaciją nėra laikomi diskriminacija ar priekabiavimu seksualinės orientacijos pagrindu.

(c) **Susirinkimų įstatymo 11, 14 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-940**, numatantis, kad viešų susirinkimų organizatoriai padengtų visas išlaidas, susijusias su saugumu ir viešosios tvarkos palaikymu per organizuojamą renginį.

(d) **Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 7 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-473**, numatantis, kad kiekvienas vaikas turi prigimtinę teisę į tėvą ir motiną, kylančią iš lyčių skirtingumo bei motinystės ir tėvystės tarpusavio papildomumo.

(e) **Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 26 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1469(2)**, kuriuo siekiama įtvirtinti, kad tos pačios lyties asmenų poroms draudžiama įsivaikinti Lietuvos Respublikos piliečius.

(f) **Konstitucijos 38 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1217**, kuriuo siekiama pakeisti Konstitucijoje apibrėžtą šeimos sampratą, nustatant, kad šeima yra išimtinai sudaroma santuokos tarp vyro ir moters pagrindu.

(g) **Administracinių teisės pažeidimų kodekso 224 ir 259(1) straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 188(21) straipsniu įstatymų projektas Nr. XIIP-4490(3)**, numatantis administracinę atsakomybę už bet kokį konstitucinių šeimos vertybių niekinimą.

3. Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba

Kadangi teisėsaugos pareigūnai atsikako tirti pateiktus skundus dėl neapykantos kalbos seksualinės orientacijos pagrindu, tai rodo kad į neapykantos kalbą nėra žiūrima rimtai. *Baudžiamajame kodekse* įtvirtinta sunkinanti aplinkybė seksualinės orientacijos pagrindu niekada nebuvo pritaikyta praktikoje, siekiant kvalifikuoti nusikalstamą veiką kaip neapykantos nusikaltimą seksualinės orientacijos pagrindu.

2013-2015 metais asociacija LGL pateikė 24 skundus dėl 206 neapykantos kalbos atvejų internete. Visi su šiais skundais susiję ikiteisminiai tyrimai buvo sustabdyti arba nutraukti, todėl šių nusikaltimų kaltininkai nebuvo nubausti.

Pavyzdys: Neapykantos kalba internete

Du homoseksualūs vaikinai į socialinį tinklą „Facebook“ įkėlė savo bučinio nuotrauką. Nuotrauka sulaukė daugiau kaip 800 komentarų. Dauguma komentarų buvo siekiama išreikšti neapykantą seksualinės orientacijos pagrindu, pavyzdžiui, „Sudegint pidarastus“, „Gėjai jūs supisti, jus naikinti nx“ ir „Žudyti“. Prokuratūra atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą. Šis sprendimas buvo apskųstas nacionaliniams teismams. Teismas konstatavo, kad „asmuo skelbdamas dviejų besibučiuojančių vyrų nuotrauką viešoje erdvėje turėjo ir privalėjo numatyti, kad ekscentriškas elgesys tikrai neprisideda prie visuomenėje kitokias pažiūras turinčių asmenų tarpusavio supratimo bei tolerancijos ugdymo.“ 2015 metais vaikinai dėl šio atvejo kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą.

4. Lyties pakeitimas

Lietuvoje nėra jokių galimybių pasikeisti lyties asmens tapatybės dokumentuose ir atlikti medicininę lyties keitimo procedūrą. Nepaisant to, kad *Civiliniame kodekse* numatoma, jog „nesusituokęs pilnametis asmuo turi teisę medicininiu būdu pakeisti savo lytį, jeigu tai medicinškai įmanoma“, lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką turintis sureguliuoti įstatymas niekada taip ir nebuvo priimtas.

Kadangi translyčiai asmenys negali gauti reikiamų sveikatos priežiūros paslaugų Lietuvoje, jie yra priversti dėl šių paslaugų vykti į užsienį. Atlikę lyties keitimo procedūrą užsienyje, translyčiai asmenys turi kreiptis į nacionalinius teismus, siekiant pasikeisti asmens tapatybės dokumentus. Lietuvos teismai neįpareigoja padengti su medicininiu lyties keitimu susijusių išlaidų.

Neegzistuojanti galimybė pasikeisti asmens tapatybės dokumentus ir atlikti medicininę lyties keitimo procedūrą neigiamai veikia translyčių asmenų Lietuvoje kasdienybę:

- translyčiai asmenys vartoja iš užsienio valstybių nelegaliai įvežtus hormoninius preparatus be medicininės priežiūros, tokiu būdu sukeldami realų pavojų savo sveikatai;
- medicininę lyties keitimo procedūrą užsienyje atliekantys translyčiai asmenys neturi galimybės pasikeisti asmens tapatybės dokumentus iki lyties keitimo operacijos;
- pasirinktoje lytyje jau gyvenantys translyčiai asmenys, kurie nenori atlikti lyties keitimo operacijos, nuolat susiduria su diskriminacija, priekabiavimu ir net smurtu;
- translyčiai asmenys neturi galimybės pasikeisti asmens tapatybės dokumentus be privalomojo operacijos reikalavimo, nors atlikti šią procedūrą Lietuvoje yra neįmanoma;
- Lietuvos teisinėje sistemoje „lytinės tapatybės“ kategorija neegzistuoja, todėl translyčių asmenų diskriminacija nėra draudžiama įstatymu.

Rekomendacijos:

1. Užtikrinti, kad LGBT* asmenų saviraiškos laisvė nebūtų neproporcingai ribojama remiantis *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos informacijos* įstatymo nuostatomis, o taikomų ribojimų kontekste būtų galima pasinaudoti nacionalinėmis teisinės gynybos priemonėmis.
2. Remiantis moksliniais tyrimais ir konstruktyvia visuomenės diskusija, atmesti šiuo metu svarstomas septynias homofobiškų ir transfobiškų įstatymų iniciatyvas.
3. Užtikrinti, kad neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės pagrindais būtų efektyviai tiriami.
4. Priimti atitinkamus nacionalinius teisės aktus, kurie suteiktų realią galimybę translyčiams asmenims pasikeisti asmens tapatybės dokumentus ir gauti atitinkamas sveikatos priežiūros paslaugas.
5. Siekiant įgyvendinti šias rekomendacijas, priimti išsamų *Tarpinstitucinį veiksmų planą kovai su LGBT* asmenų diskriminacija*.